

10. EKONOMIČNOST POSLOVANJA

Kot smo ugotovili v prejšnjem poglavju, produktivnost dela količino ustvarjenih poslovnih učinkov primerja s porabo potrebnega delovnega časa. **Ekonomičnost** pa je kazalnik, ki ustvarjene poslovne učinke primerja s porabo vseh prvin poslovnega procesa. Takšna opredelitev ekonomičnosti je za potrebe praktičnega merjenja neustrezna, zato ekonomičnost (E) opredelimo kot razmerje med ustvarjeno količino poslovnih učinkov (Q) in zanjo potrebnimi stroški (C) ali z ustreznim recipročnim kazalnikom, kar zapišemo kot:

$$E = \frac{Q}{C} \quad \text{recipročni kazalnik: } E = \frac{C}{Q}$$

Iz gornjih obrazcev sledi, da se ekonomičnost poveča, če se poveča količina ustvarjenih poslovnih učinkov na enoto stroškov ali če se zmanjšajo stroški na enoto poslovnega učinka. Praktična uporaba kazalnika ekonomičnosti kot razmerja med ustvarjeno količino poslovnih učinkov in zanjo potrebnimi stroški ne povzroča problemov, če imamo opravka s podjetjem, ki proizvaja eno samo vrsto poslovnih učinkov. V primeru raznovrstne (heterogene) proizvodnje pa je tak obrazec neuporaben. Zato ekonomičnost izračunamo kot razmerje med vrednostjo proizvedenih poslovnih učinkov (za vsak poslovni učinek pomnožimo proizvedeno količino z njegovo prodajno ceno in seštejemo vrednosti za vse poslovne učinke skupaj) in vrednostjo potrošenih poslovnih prvin (za vsako poslovno prvino pomnožimo potrošeno količino le-te z njeno nabavno ceno in seštejemo vrednosti za vse poslovne prvine skupaj):

$$E = \frac{\text{Vrednost proizvedenih poslovnih učinkov}}{\text{Vrednost potrošenih poslovnih prvin}}$$

Pri analizi gibanja ekonomičnosti v času je treba razlikovati med nominalno in realno ekonomičnostjo. Pri izračunavanju nominalne ekonomičnosti uporabljamo tekoče cene, pri izračunavanju realne ekonomičnosti pa uporabljamo stalne cene. Gibanje realne ekonomičnosti (E_R) pove, kako je podjetje učinkovito in je odvisno od gibanja produktivnosti dela (glej dejavnike P_L) ter od racionalnosti trošenja poslovnih prvin. Na nominalno ekonomičnost (E_N) vplivajo tudi cene na prodajnih in nabavnih trgih (vpliv inflacije).

Spremembe nominalne ekonomičnosti v času so odvisne od gibanja realne ekonomičnosti in inflacijskih vplivov. V tabeli 1 prikazujemo različne rezultate kombinacij vplivov realne ekonomičnosti in inflacije.

Tabela 1: Vplivi gibanja realne ekonomičnosti in inflacije na spremembe nominalne ekonomičnosti v času.

	INFLACIJA		
	cene posl. učinkov in posl. prvin ↑ proporcionalno	cene posl. učinkov se v povpr. ↑ bolj kot cene posl. prvin	cene posl. učinkov se v povpr. ↑ manj kot cene posl. prvin
E_R se ↑	E_N se ↑ v enakem razmerju kot E_R	E_N se ↑ bolj kot E_R	E_N se lahko ↑ ali ↓ ali ostane enaka <ul style="list-style-type: none"> • če ↑, naraste manj kot E_R • ↓, če vpliv inflacije večji od vpliva E_R
E_R ostane enaka	E_N se ne spremeni	E_N se ↑	E_N se ↓
E_R se ↓	E_N se ↓ v enakem razmerju kot E_R	E_N lahko ↓ ali ↑ ali ostane enaka <ul style="list-style-type: none"> • če ↓, pade manj kot E_R • ↑, če je vpliv inflacije večji od vpliva E_R 	E_N se ↓ še bolj, kot se je ↓ E_R

Rešimo naslednji **primer**:

V podjetju »Izvičajč« se je lani zmanjšala proizvodnja za 20%. Število opravljenih ur se je povečalo za 12%. Izmet se je povečal za 0,5%, stopnja izkoriščenosti strojev pa je padla za 0,6%. Cene poslovnih prvin so se v povprečju povečale za 9%, cene poslovnih učinkov pa za 12%. Obkrožite pravilne trditve!

- Nominalna ekonomičnost je padla bolj kot realna ekonomičnost.
- Nominalna ekonomičnost je narasla bolj kot realna ekonomičnost.
- Produktivnost dela se je zmanjšala.
- Nominalna ekonomičnost je narasla manj kot realna ekonomičnost.
- Spremembe nominalne ekonomičnosti v času so odvisne od gibanja realne ekonomičnosti in inflacijskih vplivov.

REŠITEV:

Ker se je produktivnost dela zmanjšala (zaradi zmanjšanja proizvodnje in večjega števila opravljenih ur), izmet povečal in stopnja izkoriščenosti strojev padla, lahko zaključimo, da se je realna ekonomičnost zmanjšala. To pomeni, da imamo opravka z neugodnim vplivom realne ekonomičnosti na gibanje nominalne ekonomičnosti. Ker so se cene poslovnih prvin v povprečju povečale manj kot cene poslovnih učinkov, lahko ugotovimo, da je imela inflacija ugoden vpliv na gibanje nominalne ekonomičnosti. Gre torej za kombinacijo neugodnega vpliva realne ekonomičnosti in ugodnega vpliva inflacije, kar pomeni, da o gibanju nominalne ekonomičnosti lahko povemo naslednje:

- a) Nominalna ekonomičnost se je povečala, če je bil ugodni vpliv inflacije večji od neugodnega vpliva realne ekonomičnosti.
- b) Nominalna ekonomičnost se je zmanjšala, če je bil neugodni vpliv realne ekonomičnosti večji od ugodnega vpliva inflacije, vendar se je zmanjšala za manj kot realna ekonomičnost.
- c) Nominalna ekonomičnost se ni spremenila, če sta bila ugodni vpliv inflacije in neugodni vpliv realne ekonomičnosti enako močna.

Pravilni trditvi sta c) in e).

V praksi ekonomičnost običajno izračunavamo z razmerjem med prihodki in odhodki:

$$E = \frac{\text{Prihodki}}{\text{Odhodki}}$$

Za večjo preglednost analize lahko izračunamo tudi delne ekonomičnosti, in sicer:

- a) ekonomičnost iz poslovanja kot razmerje med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki;
- b) ekonomičnost iz financiranja kot razmerje med prihodki iz financiranja in odhodki iz financiranja;
- c) ekonomičnost iz izrednih dogodkov kot razmerje med drugimi prihodki in drugimi odhodki.

Rešimo naslednji **primer**:

V podjetju »Pecivo« ekonomičnost poslovanja, merjena z razmerjem med poslovnimi prihodki in poslovnimi odhodki, v letu 2003 znašala 0,8. Izrednega dogajanja v podjetju ni bilo. Podjetje je gledano v celoti zabeležilo dobiček. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Ekonomičnost iz financiranja je 0,9.

REŠITEV:

$E(\text{posl.}) = 0,8$ To pomeni, da je podjetje iz poslovanja imelo izgubo, ker je ekonomičnost iz poslovanja manjša od 1.

Glede na to, da je celotno podjetje zabeležilo dobiček, izrednih dogodkov pa ni bilo, lahko sklepamo, da je podjetje imelo dobiček iz naslova financiranja. Torej je ekonomičnost iz financiranja večja od 1.

Trditev NI pravilna.

- b) Prihodki iz poslovanja so bili za 20% višji od odhodkov iz poslovanja.

REŠITEV: $E(\text{posl.}) = 0,8$ To pomeni, da so prihodki iz poslovanja za 20% nižji od odhodkov iz poslovanja.

Trditev NI pravilna.

- c) Prihodki iz poslovanja so bili za 20% nižji od odhodkov iz poslovanja.

REŠITEV: $E(\text{posl.}) = 0,8$ To pomeni, da so prihodki iz poslovanja za 20% nižji od odhodkov iz poslovanja.

Trditev JE pravilna.

- d) Ekonomičnost iz financiranja je manjša od 1.

REŠITEV:

$E(\text{posl.}) = 0,8$ To pomeni, da je podjetje iz poslovanja imelo izgubo.

Glede na to, da je celotno podjetje zabeležilo dobiček, izrednih dogodkov pa ni bilo, lahko sklepamo, da je podjetje imelo dobiček iz naslova financiranja. Torej je ekonomičnost iz financiranja večja od 1.

Trditev NI pravilna.

- e) Ekonomičnost iz financiranja je večja od 1.

Trditev JE pravilna.

Kazalnika ekonomičnosti poslovanja in produktivnosti dela sta med seboj povezana. Če števec in imenoalec ekonomičnosti (E) pomnožimo s povprečnim številom zaposlenih delavcev (L), dobimo:

$$E = \frac{Q}{C} = \frac{Q * L}{C * L} = \frac{Q}{L} : \frac{C}{L} = P_L : \frac{C}{L}$$

Iz zgornjega obrazca ugotovimo, da se bo ekonomičnost povečala, če se bo ob danih stroških na zaposlenega delavca povečala produktivnost dela ali če se bodo ob dani produktivnosti dela zmanjšali stroški na zaposlenega delavca.

Na ekonomičnost poslovanja vplivajo naslednji **dejavniki**:

- a) dejavniki, ki vplivajo na produktivnost dela (glej prejšnje poglavje),
- b) dejavniki, ki vplivajo na cene poslovnih učinkov in cene prvin poslovnega procesa,
- c) dejavniki, ki vplivajo na izkoriščenost delovnega časa, opreme in materiala.

10.1. Vprašanja in naloge

1. Ekonomičnost se poveča:

- a) če se poveča količina ustvarjenih poslovnih učinkov na enoto stroškov.
- b) če se zmanjša količina ustvarjenih poslovnih učinkov na enoto stroškov.
- c) če se zmanjšajo stroški na enoto poslovnega učinka.
- d) če se povečajo stroški na enoto poslovnega učinka.
- e) če se poveča produktivnost dela ob danih stroških na zaposlenega.

2. Ekonomičnost se zmanjša:

- a) če se poveča količina ustvarjenih poslovnih učinkov na enoto stroškov.
- b) če se zmanjša količina ustvarjenih poslovnih učinkov na enoto stroškov.
- c) če se zmanjšajo stroški na enoto poslovnega učinka.
- d) če se povečajo stroški na enoto poslovnega učinka.
- e) če se poveča produktivnost dela ob danih stroških na zaposlenega.

3. S pomočjo ustreznega obrazca pojasnite povezavo med produktivnostjo dela in ekonomičnostjo ter opredelite povečanje ekonomičnosti z obeh vidikov načela mini-max!

Izpeljava:

Ekonomičnost se poveča, če se:

- 1.
- 2.

Naloga 1

V podjetju »Pecivo« so poslovni prihodki v letu 2005 znašali 12 mio SIT, poslovni odhodki pa 15 mio SIT. Izrednega dogajanja v podjetju ni bilo, gledano v celoti pa je podjetje zabeležilo dobiček. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Ekonomičnost iz financiranja je 1,25.
- b) Prihodki iz poslovanja so bili za 20% višji od odhodkov iz poslovanja.
- c) Prihodki iz poslovanja so bili za 20% nižji od odhodkov iz poslovanja.
- d) Ekonomičnost financiranja je nižja od 1.
- e) Ekonomičnost iz financiranja je večja od 1.

Naloga 2

V podjetju »Torta« ekonomičnost poslovanja, merjena z razmerjem finančnimi prihodki in finančnimi odhodki, v letu 2005 znašala 1,2. Izrednega dogajanja v podjetju ni bilo, gledano v celoti pa je podjetje zabeležilo dobiček. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Ekonomičnost z vidika celotnega podjetja je večja od 1.
- b) Ekonomičnost poslovanja je lahko večja, manjša ali enaka 1.
- c) Finančni prihodki so bili za 20% nižji od finančnih odhodkov.
- d) Finančni prihodki so bili za 20% višji od finančnih odhodkov.
- e) Prihodki iz poslovanja so bili za 20% nižji od odhodkov iz poslovanja.

Naloga 3

V podjetju »Tinta« se je lani povečala proizvodnja za 25%. Število opravljenih ur se je povečalo za 20%. Izmet se je zmanjšal za 0,5%, stopnja izkoriščenosti strojev pa je narasla za 0,8%. Cene poslovnih učinkov so se v povprečju povečale za 8%, cene poslovnih prvin pa za 11%. Obkrožite pravilne trditve!

- a) Nominalna ekonomičnost je narasla bolj kot realna ekonomičnost.
- b) Nominalna ekonomičnost je padla bolj kot realna ekonomičnost.
- c) Spremembe realne ekonomičnosti v času so odvisne od gibanja nominalne ekonomičnosti in inflacijskih vplivov.
- d) Produktivnost dela se je povečala.
- e) Nominalna ekonomičnost je narasla, padla ali ostala enaka.

Naloga 4

Za podjetje »Slon« poznamo naslednje podatke o količinah in prodajnih cenah proizvedenih proizvodov in porabljenih poslovnih prvin za leti 2002 in 2003:

Proizvod	Proizvedena količina v letu 2002	Proizvedena količina v letu 2003	Prodajna cena enote v letu 2002	Prodajna cena enote v letu 2003
A	1.000 enot	1.200 enot	30 SIT	33 SIT
B	200 enot	100 enot	50 SIT	55 SIT

Poslovna prvina	Porabljena količina v letu 2002	Porabljena količina v letu 2003	Nabavna cena enote v letu 2002	Nabavna cena enote v letu 2003
X	40 enot	40 enot	100 SIT	110 SIT
Y	60 enot	90 enot	200 SIT	200 SIT
Z	80 enot	70 enot	200 SIT	210 SIT

Izračunajte nominalno in realno spremembo gibanja ekonomičnosti in na podlagi izračuna obkrožite pravilne trditve.

- Realno je ekonomičnost v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 narasla za 8,8%.
- Nominalno je ekonomičnost v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 padla za 2,4%.
- Vpliv inflacije je bil ugoden.
- Nominalno je ekonomičnost v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 narasla za 2,4%.
- Vpliv inflacije je bil neugoden.

Naloga 5

Za podjetje »Zvon« poznamo naslednje podatke o količinah in prodajnih cenah proizvedenih proizvodov in porabljenih poslovnih prvin za leti 2002 in 2003:

Proizvod	Proizvedena količina v letu 2002	Proizvedena količina v letu 2003	Prodajna cena enote v letu 2002	Prodajna cena enote v letu 2003
A	10.000 enot	15.000 enot	600 SIT	620 SIT
B	4.000 enot	2.000 enot	800 SIT	850 SIT

Poslovna prvina	Porabljena količina v letu 2002	Porabljena količina v letu 2003	Nabavna cena enote v letu 2002	Nabavna cena enote v letu 2003
X	1.000 enot	2.000 enot	3.000 SIT	3.100 SIT
Y	1.200 enot	1.000 enot	4.000 SIT	4.200 SIT

Izračunajte nominalno in realno spremembo gibanja ekonomičnosti in na podlagi izračuna obkrožite pravilne trditve.

(REŠITEV: $E\text{-realna}_{2002} = 1,18$; $E\text{-realna}_{2003} = 1,06$; Indeks realni_{2003/2002} = 89,83; $E\text{-nominalna}_{2002} = 1,18$; $E\text{-nominalna}_{2003} = 1,06$; Indeks nominalni_{2003/2002} = 89,83)

- Nominalno je ekonomičnost v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 padla za 10,17%.
- Vpliv inflacije je bil neugoden.
- Realno je ekonomičnost v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 padla za 10,17%.
- Vpliva realne ekonomičnosti in inflacije sta enako močna.
- Nominalno je ekonomičnost v letu 2003 v primerjavi z letom 2002 narasla za 10,17%.

11.RENTABILNOST

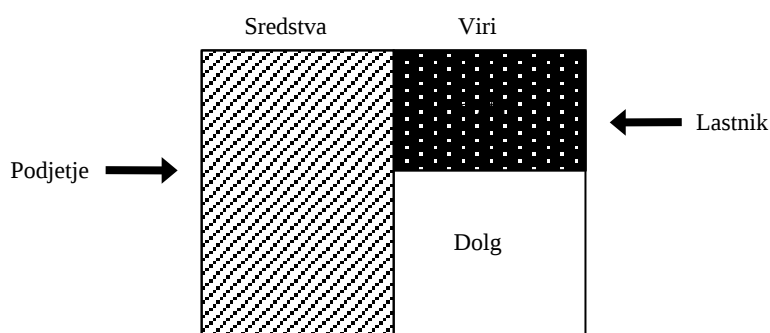
Kazalnika produktivnosti in ekonomičnosti nam ne pokažeta v celoti ali je splošno ekonomsko načelo uresničeno, kajti če določen učinek dosežemo v določenem času (produktivnost) in z minimalnimi stroški (ekonomičnost), še ni nujno, da je tudi učinek optimalen. Ločiti moramo namreč med učinkovitostjo in uspešnostjo.

Če poslujemo učinkovito, to pomeni da delamo stvari pravilno, na pravi način (potrebujemo najmanj časa oz. najmanj delavcev in imamo najmanj stroškov). Boljša kazalnika produktivnosti in ekonomičnosti v primerjavi s prejšnjim obdobjem, planom ali z drugimi podjetji, nam pokažeta, da je podjetje poslovalo bolj učinkovito. Ne vemo pa še, ali je bilo podjetje tudi bolj uspešno. Če poslujemo uspešno, to pomeni da delamo prave stvari, torej stvari, ki jih uspemo prodajati z dobičkom. Možno je, da neko podjetje posluje sicer učinkovito, vendar ne proizvaja pravih proizvodov in jih na trgu ne more prodati, ker na primer po njih sploh ni povpraševanja. Njegovo poslovanje je učinkovito, vendar ni uspešno.

Rentabilnost je kazalnik, ki nam pokaže uspešnost poslovanja podjetja in ga lahko opredelimo na dva načina:

- lastnika podjetja zanima rentabilnost kapitala, ki ga je vložil v podjetje, zato bo kazalnik izračunal kot razmerje med dobičkom in povprečnim vloženim kapitalom; za dobičkonosnost kapitala se pogosto uporablja tudi angleška kratica ROE (return on equity)
- z vidika podjetja kot celote je ustrezneje izračunavati rentabilnost sredstev, saj podjetje razpolaga s celotnimi sredstvi, s katerimi ustvarja dobiček, kazalnik pa zato izračunamo kot razmerje med dobičkom in povprečno vloženimi vsemi poslovnimi sredstvi; za dobičkonosnost sredstev se pogosto uporablja angleška kratica ROA (return on assets)

Slika 3 : Shematični prikaz sredstev podjetja ter njihovih virov financiranja.

Rentabilnost z vidika **podjetja**

Rentabilnost z vidika **lastnika**

$$\text{ROA} = \frac{\text{dobiček}}{\text{povprečna sredstva}} \qquad \text{ROE} = \frac{\text{dobiček}}{\text{povprečni kapital}}$$

Kazalnik z vidika lastnika kapitala je običajno večji od kazalnika z vidika celotnega podjetja, enaka sta le v primeru, ko podjetje nima dolgov in je v celoti financirano s kapitalom.

11.1. Povezava rentabilnosti in ekonomičnosti

Pri ugotavljanju povezave med kazalnikoma rentabilnosti in ekonomičnosti, bomo najprej rentabilnost razčlenili po t.i. **Du Pontovem obrazcu**, ki nam da dva nova kazalnika:

$$\text{Rentabilnost (ROA)} = \frac{\text{dobiček}}{\text{povprečna sredstva}} = \frac{\text{prihodki}}{\text{povprečna sredstva}} \times \frac{\text{dobiček}}{\text{prihodki}}$$

Kazalnik »prihodki glede na povprečna sredstva« nam pove kako hitro se obračajo celotna sredstva podjetja in kaže na učinkovitost podjetja pri upravljanju sredstev. Kazalnik »dobiček glede na prihodke« nam pokaže kakšna je dobičkonosnost prihodkov in vključuje tudi ekonomičnost, kar bomo pokazali v nadaljevanju izpeljave:

$$\frac{\text{dobiček}}{\text{prihodki}} = \frac{\text{prihodki} - \text{odhodki}}{\text{prihodki}} = 1 - \frac{\text{odhodki}}{\text{prihodki}} = 1 - \frac{1}{E}$$

Če povežemo obe izpeljavi, lahko ugotovimo, da je rentabilnost odvisna od hitrosti obračanja celotnih sredstev in ekonomičnosti:

$$\text{Rentabilnost (ROA)} = \frac{\text{prihodki}}{\text{povprečna sredstva}} \times \left(1 - \frac{1}{E}\right)$$

Iz takšne razčlenitve rentabilnosti vidimo, da lahko podjetje poveča rentabilnost poslovanja preko dveh vzvodov:

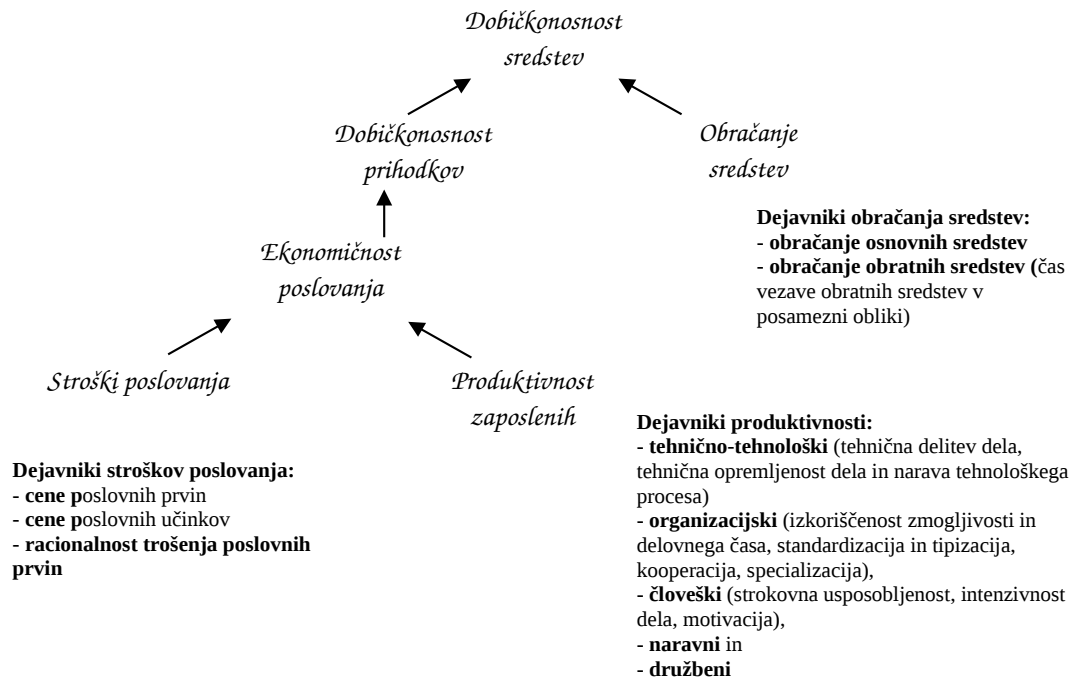
- če poveča hitrost obračanja celotnih sredstev pri nespremenjeni ekonomičnosti (izboljšati mora torej učinkovitost upravljanja s celotnimi sredstvi) ali
- če poveča ekonomičnost ob nespremenjeni hitrosti obračanja celotnih sredstev (izboljšati mora torej dobičkonosnost prihodkov).

11.2. Dejavniki rentabilnosti

Predstavljena razčlenitev rentabilnosti nam pokaže, da na rentabilnost vplivajo vsi dejavniki, ki pogojujejo hitrost obračanja sredstev, poleg njih pa tudi tisti, ki vplivajo na ekonomičnost. Za slednje smo v prejšnjem poglavju ugotovili, da so enaki kot tisti, ki vplivajo na produktivnost, s tem da jim moramo dodati še dejavnike, ki vplivajo na cene poslovnih

učinkov ter na cene in potroške prvin poslovnega procesa. Spodnja slika shematsko prikazuje vpliv dejavnikov na rentabilnost.

Slika 5: Povezava produktivnosti, ekonomičnosti in rentabilnosti ter dejavniki.

11.3. Vprašanja in naloge

1. Rentabilnost sredstev v podjetju »Paleta« se je v letu 2003 glede na leto 2002 zmanjšala z 11 % na 8 %. Kateri so možni razlogi za zmanjšanje (*ceteris paribus!*)?

- dobiček se je zmanjšal
- sredstva so se zmanjšala
- hitrost obračanja sredstev se je povečala
- ekonomičnost se je povečala
- hitrost obračanja se je zmanjšala
- ekonomičnost se je zmanjšala
- dobiček se je povečal
- sredstva so se povečala

2. Kakšen vpliv (+/-) bi imeli spodaj naštetni ukrepi na rentabilnost sredstev podjetja »Paleta« (*ceteris paribus!*)?

- znižanje stroškov
- povečanje prodajnih cen
- skrajšanje plačilnih rokov kupcem
- podaljšanje vezave zalog

- e) skrajšanje proizvodnega procesa
- f) specializacija delavcev
- g) povečanje nabavnih cen

3. Ovrednotiti morate rentabilnost za podjetje »Nama«. Katere primerjave boste naredili?

- a) primerjava rentabilnosti s planom za obravnavano obdobje
- b) primerjava rentabilnosti s panogo proizvajalcev pijač
- c) primerjava rentabilnosti z lanskim obdobjem
- d) primerjava rentabilnosti s podjetjem »Krka«
- e) primerjava rentabilnosti s podjetjem »Maximarket«
- f) primerjava rentabilnosti s panogo trgovskih podjetij

4. a) S pomočjo DuPontovega obrazca pojasnite povezavo med rentabilnostjo in ekonomičnostjo poslovanja!

b) Na osnovi gornje izpeljave pojasnite, kdaj se poveča rentabilnost (upoštevajte oba vidika načela mini-max)!

Rentabilnost se poveča, če se:

1.

2.

Naloga 1

Podjetje je imelo v določenem letu povprečna sredstva v višini 2.500 mio SIT, pri čemer je stopnja zadolženosti znašala 40%. V tem letu je podjetje doseglo prihodke v višini 1.800 mio SIT, rentabilnost podjetja z vidika lastnika pa je znašala 20%. Izračunajte kazalnika ekonomičnosti poslovanja in rentabilnost z vidika podjetja.

(REŠITEV: $E=1,2$; $ROA=12\%$)

Naloga 2

Podjetje je imelo v letu 2002 v povprečju 1.200 mio SIT poslovnih sredstev. 50% jih je financiralo z lastnimi viri, preostanek pa z dolгови. Doseglo je 1.000 mio SIT prihodkov in 800 mio SIT odhodkov. Kolikšna je bila rentabilnost v tem podjetju z vidika lastnika, z vidika celotnega podjetja in kolikšna je bila ekonomičnost poslovanja?

(REŠITEV: $ROE=33,33\%$; $ROA=16,67\%$; $E=1,25$)

Naloga 3

Podjetje je imelo v določenem letu povprečna sredstva v višini 2.000 mio SIT, pri čemer je stopnja zadolženosti znašala 60%. V tem letu je podjetje doseglo prihodke v višini 1.700 mio SIT, odhodke pa v višini 1.500 mio SIT. Izračunajte kazalnika ROA in ROE.

(REŠITEV: ROA=10%, ROE=25%)